

Wykład, 27.02.2013 r.

Synagoga Warszawska, im. R.Z. Małżonków Nożyków

Wycieczka i wykład dla słuchaczy BUTW

Wydaje się, że o Żydach w Polsce wiemy wiele. Już w XI w. udzieliliśmy im schronienia, gdy w Europie w okresie wojen krzyżowych trwały prześladowania wyznawców religii mojżeszowej. Polscy królowie: m.in. Bolesław Pobożny i Kazimierz Wielki nadali Żydom przywileje specjalnymi aktami prawnymi, które zapewniały opiekę panującego, bezpieczeństwo osobiste i swobodę uprawiania handlu.

Żydzi dzięki swojej aktywnej działalności głęboko weszli w naszą kulturę i gospodarkę. Wydali wielu znakomitych uczonych, pisarzy, poetów, lekarzy, pedagogów itd. Bez nich kultura polska byłaby dużo uboższa. Warto tutaj przywołać treść ubiegłorocznego wykładu: "Rola Żydów w kulturze polskiej"/21.05.2012/

Mamy tę świadomość, ale również poczucie nieznajomości tego środowiska. Przeświadczenie o jego hermetyczności, odgradzaniu się od ogółu, pewne zamknięcia się w kręgu swojej religii, obyczajów i tradycji. Ja nigdy, chociaż mam już swoje lata, nie byłem w synagodze. Zawsze miałem obawy, że ktoś zwróci mi uwagę na niestosowność mojej tutaj obecności, lub naruszenie sacrum. Tę swojego rodzaju niedostępność odczuwałem nawet obecnie przebywając w Izraelu, szczególnie w środowisku żydów chasydów. Zauważyłem pewne poczucie wyższości i niechęć do nawiązywania kontaktów z innymi. Wydaje się, że wynika to z ich poczucia szczególnej roli jako "narodu wybranego".

Spotkanie w Synagodze i wykład na temat świątyni znacznie zmieniło mój pogląd. Zrozumiałem, że również to środowisko otwiera się na innych i wpisuje się w wielką ideę pojednania pomiędzy narodami i religiami głoszoną i realizowaną przez wielkich papieży naszych czasów Jana Pawła II i Benedykta XVI.

Synagoga służy kultowi religijnemu żydów, ale jej znaczenie jest dużo szersze.

Modlitwy i spotkania mają często charakter ekumeniczny, jak np. nabożeństwa w intencji ofiar tsunami z udziałem rabina Schudricha, ks. katolickiego M. Czajkowskiego, biskupa ewangelickiego Z. Tranda, a także w intencji ofiar zamachu terrorystycznego w Istambule z udziałem ambasadorów Turcji i Izraela. Miały tutaj także miejsce modlitwy żałobne w związku ze śmiercią papieża Jana Pawła II i uroczystości patriotyczne, jak np. z okazji 90 rocznicy odzyskania niepodległości Polski z udziałem prezydenta Kaczyńskiego.

Spojrzenie na Synagogę w szerszym kontekście wzbudza zainteresowanie jej historią, funkcjonowaniem w służbie kultu religijnego, a także architekturą i urządzeniem wnętrza.

Historia

Synagogi zaczęto budować dopiero od VI w. p.n.e. tj. od czasu gdy Babilończycy zburzyli Świątynię w Jerozolimie, a cały naród żydowski znalazł się w diasporze. Do tej pory Świątynia w Jerozolimie była jedyną. Na pamiątkę tej pierwszej powstawały synagogi jako miejsca kultu i modlitwy tam gdzie Żydzi przebywali.

Synagoga im. Zalmana i Rywki Małżonków Nożyków jest jedyną przedwojenną świątynią żydowską w Warszawie. W czasie II Wojny Światowej została mocno zniszczona i zaniedbana, ale nie została zrujnowana działaniami wojennymi. Zdewastowali ją głównie hitlerowcy urządzając stajnię na konie i magazyn pasz. Budynek cudem ocalał.

Synagogę wybudowano na przełomie XIX i XX w./1898-2002/ przy ul. Twardej 6, wg projektu architekta Leonarda Marconi'ego. Budynek był i jest okazały, z szeroką przestrzenią i dobrą akustyką.

Świątynię ufundowało bezdzietne, bogate małżeństwo Nożyków. Zalman Nożyk był znanym kupcem w branży wyrobów metalowych.

Uroczyste otwarcie odbyło się 12.05.1902r. Pochód ze zwojami Tory prowadził Z. Nożyk i on dokonał uroczystego ich włożenia do Aron ha-Kodesz - „świętej skrzyni”, na wzór Arki Przymierza w Świątyni Jerozolimskiej. Modły prowadził kantor Lewinsohn z chórem. Na uroczystość zostali zaproszeni liczni bogaci Żydzi, którzy wybrali swoje miejsca w świątyni i zobowiązali się je opłacać w okresie rocznym. Miejsca te były oznakowane imieniem i nazwiskiem osoby, która to miejsce wykupiła. Synagoga mogła pomieścić ok. 600osób. Biedni żydzi też mogli uczestniczyć, ale tylko w porannych modlitwach.

W tym czasie w Warszawie żyło ok.400tys.Żydów.Większość modliła się w prywatnych domach. W Warszawie istniało 12synagog. Pierwszą wybudowaną była bóżnica przy pl. Bankowym. W `1914 r. po śmierci Rywki synagogę wraz z przynależnościami przekazano Warszawskiej Gminie Starozakonnych.

W r.1923 synagogę wyremontowano, dobudowano chór . W r.1939 synagoga im. Nożyków była jedną z pięciu największych w Warszawie. W r.1940 została zamknięta i zdewastowana przez hitlerowców. Podczas Powstania Warszawskiego znacznie uszkodzona. W r. 1951 po małych naprawach synagogę otwarto. W r. 1968 po wydarzeniach marcowych zamknięto.

W latach1977-1983 przeprowadzono gruntowny remont w celu przywrócenia pierwotnego wyglądu. Dobudowano aneks-biura Związku Gmin Żydowskich w RP i Gminy Wyznaniowej Żydowskiej oraz stołówkę koszerą. Od r.1988 społeczność żydowska mogła odprawiać modły z rabinem. Obecnie naczelnym rabinem Polski jest Michael Schudrich.

Warszawska Synagoga jest jedyną w swoim rodzaju. Służy nie tylko społeczności żydowskiej i kultowi religijnemu, ale wielu innym misjom społecznym i ekumenicznym, często o znaczeniu międzynarodowym.

Architektura i urządzenie wnętrza

Murowany budynek synagogi wzniesiono na planie prostokąta w stylu neoromańskim z elementami bizantyjskimi oraz maurytańskimi. Wnętrze podzielono na trzy nawy. Nad nawami oraz przedsionkiem znajdują się galerie dla kobiet zwane babińcem z osobnymi wejściami. Przestrzeń podzielono, aby kobiety nie rozpraszały mężczyzn w czasie modlitwy. Na zachodniej ścianie zlokalizowano główne wejście. Na wschodniej ścianie najważniejszej, bo skierowanej ku Jerozolimie, umieszczono trzyosiowy pulpit, zwieńczony złotą kopułą z gwiazdą Dawida. W nim znajduje się Aron ha-kodesz. Szafa święta, skrzynia, w której przechowuje się zwoje Tory. Na belkowaniu umieszczono fragment psalmu 118:”Otwórzcie mi bramy sprawiedliwości”. Do Aron ha-kodesz prowadzą marmurowe schodki z ażurową, z motywami roślinnymi balustradą. Ozdobne drzwi arki zasłonięte są parochetem. Jest to zdobiona zasłona oddzielająca Aron ha -kodesz od otoczenia, sacrum od profanum. W Świątyni jerozolimskiej oddzielał część Święte Świętych wraz ze znajdującą się wewnątrz Arką Przymierza .

Tora, to pierwsze pięć Ksiąg Mojżeszowych zapisanych na pergaminowych zwojach: Księga Rodzaju, Ks. Wyjścia, Ks. Kapłańska, Ks. Liczb i Ks. Powtórzonego Prawa .

Obecnie zwoje wykonywane są z cienkich cielęcych skór nawiniętych na wałki. Wałki są często ozdobne, zakończone uchwytnymi służącymi do przewijania. Nad Aron ha-kodesz wisi lampka Ner tamid „wieczne światło”. Symbolizuje boską wszechmocność i wieczność. Nawiązuje do stojącej w Świątyni jerozolimskiej menory, której przynajmniej jedno ramię musiało stale płonąć. Były oliwne, obecnie elektryczne. W centralnym miejscu synagogi stoi bima, podium na którym znajduje się pulpit i inne przybory służące do czytania Tory. Bima służy też jako mównica. Torę mogły też czytać dzieci. Z innych urządzeń można wymienić pulpit kantora, który melodią i tekstem nadawał rytm modlitwom.

Synagoga była wielokrotnie remontowana i dokonywano pewnych zmian. M.in. Na ścianie wschodniej w r.1923 dobudowano absydę z przeznaczeniem na chór. W okresie międzywojennym słynny był chór męski. Do dzisiaj śpiewy zespołów śpiewaczych

uświetniają różne uroczystości nie tylko religijne, ale również państwowe, np. w czasie wizyty prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego, z okazji 90 rocznicy odzyskania niepodległości Polski.

Obecnie synagoga jest po gruntownym remoncie, z nowymi żółto brzoskwiniowymi elewacjami. Odnowiono ornamentykę w stylu bizantyjskim i maurytańskim, odmalowano nawy główne. Na ścianach znajdują się motywy roślinne i zwierząt, także teksty modlitw i psalmów. Wyremontowano klatki schodowe i posadzkę z piaskowca.

W sali modlitewnej i w przedsionku warto jeszcze zwrócić uwagę na pięć tablic pamiątkowych:

- 1 z prośbą o modlitwę za fundatora Z.Nożyka
- 2 upamiętniającą remont synagogi /1977-1983/
- 3 za fundatorów synagogi i budowę
- 4 w przedsionku, upamiętniającą wizytę Żydów z Nowego Jorku
- 5 z okazji wizyty prezydenta Izraela M. Kacawa, obecnie usunięta.

W przedsionku umiejscowiono również szklany sześcian z pamiątkowymi judaikami, m.in.: aksamitna sukienka na Torę, mosiężny świecznik szabatowy, alabastrowa lampka chanukowa i in. Po wojnie zbierano przedmioty żydowskiego kultu religijnego, zrabowane przez hitlerowców. Złożone były początkowo w Muzeum Narodowym, a w 2001r. przekazano je do synagogi.

Modlitwa

Modlitwa jest niezwykle ważnym rytuałem. Obowiązek modlitwy dotyczy wszystkich mężczyzn, już od 13 roku życia, 3 razy w ciągu dnia: 1-po zachodzie słońca, 2-po wschodzie słońca, 3-w południe. Ważnym wymogiem skuteczności modlitwy jest obecność przynajmniej 10 osób. Wtedy ma swoją moc. Jedną z osób powinna być dyrygent. Ktoś o przyjemnym, mocnym głosie. Zwykle tę rolę pełni specjalnie wykształcony kantor. Nie stosuje się instrumentów muzycznych. Do modlitw używa się talesa. Jest to rodzaj chusty, duży prostokątny kawałek materiału, zwykle wełniany, na rogach posiada frędzle, w pasy granatowe lub czarne. Używany jest wyłącznie w czasie modlitw lub innych czynności liturgicznych. W czasie wszystkich modlitw w święto Jom Kipur, podczas różnych czynności religijnych, czytania Tory, w trakcie wykonywania obrzezania itp. Jest symbolem Bożej opieki, otoczenia Bożym światłem. Na zakończenie wykładowca dodał, że w religii żydowskiej jest wiele akcesoriów i rytuałów, m.in.

- rytualne mycie rąk przed posiłkiem,
- błogosławieństwa przed jedzeniem,
- małe pudełko na drzwiach z fragmentami Tory,
- czarne pudełko na oczy i serce/też z fragmentami Tory/,
- baldachim nad parą ślubną,
- koszerność itd

Są to tematy dodatkowe poza głównym nurtem wykładu.

Pytania

Pytania były liczne, niektóre zasygnalizuję:

*Ile osób obecnie liczy gmina żydowska w Warszawie? Około 600osób.

*Jakie są główne święta żydowskie?

- 1/Rosh ha-shana, Nowy Rok
- 2/Jom Kippur, Dzień Pojednania
- 3/Chanuka/Sukkot, Święto Namiotów
- 4/Szawnot, Zielone Świątki

*Jak wyglądają pogrzeby? Trwają krótko. Umyte ciało owija się całunem i kładzie bezpośrednio do ziemi. Obrzędowi pogrzebu nie towarzyszy muzyka. Czasem wygłaszane są wspomnienia.

*Co oznacza obrzezanie? Obrządek przymierza. Sfera ducha i ciała wzajemnie się przeplatają.

*Inne zagadnienia poruszane w pytaniach są zbyt obszerne, aby je tutaj relacjonować.

Dotyczyły m.in.: koszerności, małżeństwa żydowskiego, obchodzenia szabatu itp.

Informacje można znaleźć w encyklopediach i internecie.

Po wykładzie żegnamy sympatycznego żydowskiego wykładowcę i życzmy przybytku modlitwy i refleksji, bogatsi o nową wiedzę i doświadczenie. Wracamy z przekonaniem, że środowisko religii mojżeszowej służy wielkiej idei zbliżenia religii i ludzi.